

w KPK/83, w sposób szczególny w prawach i obowiązkach wszystkich wiernych, a także w erygowaniu no-wych organów kolegialnych w Kościele partykularnym (s. 239-240). Zwrócił jednak uwagę, że analizowane zagadnienie jest wciąż aktualne i wymaga dalszych badań przy zastosowaniu nie tylko metody dogmatyczno-prawnej, ale również socjologiczno-prawnej (s. 240).

Należy podkreślić, że niniejsza monografia jest jedynym takim opracowaniem – na gruncie nie tylko kanonistyki krajowej, ale również zagranicznej – dotyczącym wnikliwej analizy norm określających pozycję organów kolegialnych w sprawowaniu władzy wykonawczej w Kościele partykularnym, a także przedmiot i procedurę realizacji kompetencji tych organów. Za takim stwierdzeniem przemawia literatura wykorzystana przez Autora, w której brak jakiegokolwiek pracy uwzględniającej całościowe ujęcie tak zaprezentowanego zagadnienia naukowego. Podjęty temat został przedstawiony w oryginalny sposób. Należy stwierdzić, że publikacja ta stanowi wartościowy wkład w rozwój nie tylko nauki prawa kanonicznego, ale także – poprzez przeanalizowane zagadnienia – administracji, prawa czy teologii. Natomiast wydanie w języku angielskim ułatwia dostęp dla szerokiego grona Czytelników – przede wszystkim za granicą. Lektura monografii M. Sitarza skłania do refleksji nad koniecznością erygowania tych wszystkich struktur kolegialnych świadczących pomoc biskupowi diecezjalnemu, których elementarnym celem – poprzez ich współodpowiedzialność i aktywność – jest budowanie wspólnoty wiernych. Wnioski *de lege ferenda*, które sformułował Autor, powinny stanowić zachętę oraz praktyczne wskazania dla zwierzchników Kościołów partykularnych, aby korzystali z uprawnień powierzonych przez prawodawcę powszechnego i przyczyniali się do skutecznej realizacji demokratyzacji w Kościele – postulowanej przez Sobór Watykański II.

Recenzowana publikacja jest wartościową pozycją służącą osobom zainteresowanym nie tylko problematyką z zakresu ustroju hierarchicznego Kościoła, lecz także zgłębiającym inne dziedziny nauki. Stanowi praktyczną pomoc zarówno dla teoretyków zajmujących się prawem kanonicznym, dla pracowników nauki, jak i studentów wydziałów prawa kanonicznego, wydziałów teologii oraz wyższych seminariów duchownych. Monografia jest niezbędna również dla tych, którzy stosują prawo kanoniczne na co dzień.

Agnieszka Romanko
Doktorantka w Katedrze Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL

MARIA B I L S K A CSSJ, *Obowiązek zamieszkania zakonnika we własnym domu zakonnym*, Kraków: Homo Dei 2013, ss. 250.

Życie wspólnotowe od samego początku było związane z klasztorami, monasterami, cenobiami. Ośrodki te były i są miejscem modlitwy, pracy, zamieszkania mnichów

i mniszek. Wymóg zamieszkania mnichów w klasztorze potwierdzono na soborze w Chalcedonie (451). Także w Regule św. Benedykta (†543) bardzo ważnym wymogiem zakonnej dyscypliny było przebywanie w klasztorze. Mimo ewolucji życia zakonnego i powstania nowych jego form, wspólnota pozostała istotnym jego elementem. Pierwsza połowa XX wieku, czas poprzedzający Sobór Watykański II, to okres wyrażania postulatów wobec zakonów i zgromadzeń zakonnych, aby ich członkowie angażowali się w działalność duszpasterską, odpowiadając na potrzeby Kościołów partykularnych. Po Soborze Watykańskim II zaangażowanie duszpasterskie wspólnot, jak i osób zakonnych było często ze szkodą dla życia wspólnotowego. Stolica Apostolska podejmowała wysiłki w celu zachowania życia wspólnotowego, dostrzegając wielką jego wartość i znaczenie zarówno dla wspólnot zakonnych, jak i dla całego Kościoła. W trosce o życie wspólnotowe wydano różne normy, które obligowały i obligują zakonników do zachowania życia wspólnotowego. Jednym z jego wymiarów jest zamieszkanie zakonnika we własnym domu zakonnym. Kan. 665 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. reguluje takie zachowanie jako obowiązek: „Zakonnicy powinni mieszkać we własnym domu zakonnym zachowując życie wspólne i nie opuszczać go bez zezwolenia swego przełożonego. Gdy natomiast chodzi o dłuższą nieobecność w domu, to przełożony wyższy, działając za zgodą swojej rady, może dla słusznej przyczyny zezwolić zakonnikowi na przebywanie poza domem instytutu, jednak nie dłużej niż rok, chyba że chodzi o ratowanie zdrowia, odbycie studiów lub wykonywanie apostołatu w imieniu instytutu”. Wykładnia tego przepisu jest celem pracy monografii opracowanej przez M. Bilską.

W pracy dominuje metoda analityczna i w niektórych jej fragmentach metoda historycznoprawna. Wykorzystanie tych metod pozwoliło Autorce na przedstawienie możliwie szeroko całego kontekstu podjętego w dysertacji zagadnienia.

Rozdział pierwszy poświęcony jest regulacjom prawnym odnoszącym się do domu zakonnego. Całościowo został przedstawiony materiał dotyczący erygowania domu zakonnego. Wyliczono warunki wymagane do ważności (pisemna zgoda biskupa diecezjalnego) i do godziwości jego erygowania (zagwarantowanie odpowiednich środków). Szczegółowo i kompletnie przedstawiona została możliwość dołączenia przez biskupa diecezjalnego wymogów, od których może on uzależnić zgodę. Dynamika życia zakonnego może wymagać także zmiany przeznaczenia domu zakonnego. Regulacje prawne i opinie kanonistów zostały przedstawione w sposób wyczerpujący. Erygowanie klasztorów mniszek wymaga uzyskania dodatkowej zgody Stolicy Apostolskiej. Powstanie domu zakonnego ma miejsce po wydaniu dekretu. W kompetencje takie wyposażony jest przełożony zakonnej. Niekiedy konstytucje mogą wymagać decyzji kapituły, co Autorka wyraźnie zaznacza.

Skutki prawne erygowania domu zakonnego zostały przedstawione w punkcie trzecim rozdziału pierwszego (s. 57-64). Domowi zakonnemu zostaje nadana osobowość prawna. To legalne erygowanie przez władze zakonne domu zakonnego, po wyrażeniu pisemnej zgody przez biskupa diecezjalnego, sprawia, że uprawnienia stają się skuteczne. To z domem zakonnym związany jest sposób życia i realizacja dzieł apostołskich instytutów

zarówno kleryckich, jak i niekleryckich – braci i sióstr zakonnych. Cenne jest także odniesienie się do kan. 312 § 2, który wymienia wyraźnie prawo istnienia trzecich zakonów przy erygowanych domach zakonnych (s. 63).

Zarówno dom erygowany, jak i prawnie ustanowiony (funkcjonujący na określony czas) są miejscami zamieszkania zakonników. Zakonników można kierować zarówno do domu erygowanego, jak i prawnie ustanowionego. Rozumienie domu własnego zostało opisane na s. 81. Zamieszkanie w takim domu następuje z woli przełożonego, który decyzję podejmuje zgodnie z prawem własnym. Kształt wspólnoty domu zakonnego także zależy od jego decyzji administracyjnej. Tej decyzji zakonnik musi się podporządkować na mocy złożonego ślubu posłuszeństwa, konsekwencją czego jest obowiązkowe zamieszkanie w domu zakonnym.

Rozdział drugi traktuje o obowiązku przebywania zakonnika we wspólnocie zakonnej. Ujęcie takie akcentuje relacje międzyosobowe, które powinny być bardzo silne we wspólnocie zakonnej. Życie braterskie we wspólnocie należy do istotnych elementów życia zakonnego i jest wypełnione treścią religijną, apostołską i ascetyczną. Do treści religijnej należą: modlitwa, kontemplacja, czytanie i rozważanie słowa Bożego, szeroko rozumiane uczestnictwo w Najświętszej Eucharystii, sprawowanie liturgii godzin, nabożeństwo do Maryi Dziewicy, sakrament pokuty. Umieszczenie sakramentu pokuty dopiero w ósmym punkcie, nie odpowiada jednak znaczeniu, jakie ten sakrament powinien mieć w życiu zakonnym. Bardziej odpowiednie byłoby omówienie sakramentu pokuty po Sakramencie Eucharystii. Praktyka sakramentalna byłaby przedstawiona całościowo. Także szczegółowy opis regulacji dotyczących spowiedników dla sióstr zakonnych wydaje się luźno związany z tematem, aczkolwiek jest bardzo interesujący. Do elementów życia wspólnotowego należą także: zachowanie przepisów własnego instytutu i apostołstwo. Do praktyki ascetycznej w pracy zaliczono klauzurę. Autorka szczegółowo i poprzecznie opisuje jej rodzaje, zależnie od rodzaju instytutu zakonnego, regulacji kanonicznych i konstytucyjnych. Konsekwencje naruszenia klauzury M. Bilaska przedstawiła wieloaspektowo. Opisany został aspekt karny jak również moralny (s.183-185). Brak życia wspólnotowego, przebywanie zakonnika poza domem zakonnym byłoby zaprzeczeniem tożsamości zakonnej osoby i zakonnego powołania.

Rozdział trzeci dotyczy konsekwencji nieobecności zakonnika we własnym domu zakonnym. Autorka rozróżnia nieobecność legalną od nieobecności bezprawnej, wymienia także nieobecność krótszą i dłuższą w odniesieniu do przepisów Kodeksu (kan. 395). Wysoko trzeba ocenić konkretne określenie nieobecności krótszej niż piętnaście dni i trzy miesiące nowicjusza w domu nowicjackim (s. 201) oraz odniesienie się do klasztorów klauzurowych (s. 201-202). Uzasadnione jest określenie nieobecności krótszej jako tej, która nie przekracza trzech miesięcy. Nieobecność ponad trzy miesiące może być uznana za nieobecność dłuższą. Autorka szeroko opisuje ewentualne przyczyny nieobecności w domu zakonnym. Słuszna przyczyna jest usprawiedliwieniem takiej nieobecności. Zakonnik przebywający poza domem zakonnym ma określone uprawnienia oraz obowiązki. Kwestie z tym związane zostały poprawnie przedstawione, zarówno w przypadku

nieobecności legalnej, jak i nieobecności bezprawnej.

W ocenie merytorycznej należy stwierdzić, że monografia M. Bilskiej jest bardzo wnikliwym studium z zakresu prawa zakonnego. W pierwszym rozdziale został przedstawiony dom zakonny erygowany i dom zakonny prawnie ustanowiony (*domus legitime constituta*). Prawodawca w Kodeksie używa obydwu terminów. Samo zwrócenie uwagi na to rozróżnienie jest dowodem wnikliwości badawczej Autorki. W kontekście tematu głównego zarówno dom erygowany, jak i prawnie ustanowiony może być miejscem stałego zamieszkania zakonnika, w którym ma on obowiązek przebywać. Prawne ustanowienie domu, które nie jest wyraźnie regulowane w Kodeksie, ma się dokonać analogicznie, jak jego kanoniczne erygowanie (s. 67), chociaż zdania kanonistów są podzielone. Autorka nie wyraża jednak, które stanowisko, jej zdaniem, jest bardziej uzasadnione.

Osiągnięciem rozdziału drugiego jest wskazanie pozytywnych aspektów życia wspólnotowego. Przebywając w domu zakonnym, zakonnik uczestniczy w praktykach ascetycznych – przystępowanie do sakramentów świętych, modlitwa, zachowanie życia braterskiego i klauzury. Przebywając w domu zakonnym, osoba zakonna pozostaje pod władzą przełożonego. Wspólnota, atmosfera w niej panująca, zachowanie klauzury zakonnej stanowią o tożsamości życia zakonnego. Normatywne zasady tej atmosfery tożsamości odnajdujemy w ustawodawstwie kościelnym i w prawie własnym. Obowiązek przebywania w domu zakonnym jest związany z zakazem jego opuszczania bez zezwolenia kompetentnego przełożonego. Zakaz opuszczania domu zakonnego dotyczy natomiast obowiązku zachowania klauzury.

Rozdział trzeci odnosi się do konsekwencji nieobecności zakonnika w domu zakonnym. Bardzo cennym osiągnięciem tego rozdziału jest próba określenia dłuższej i krótszej nieobecności w domu zakonnym. Bardzo trafne jest także określenie nieobecności legalnej i nieobecności bezprawnej. Autorka bardzo wnikliwie prześledziła normy dotyczące prawa zakonnego i, posługując się analogią prawniczą, określiła terminy krótszej i dłuższej nieobecności. Podnosi to wartość monografii ze względu na fakt, że przedstawione w niej ustalenia mogą służyć pomocą sprawującym władzę przełożonym w podejmowaniu decyzji, wyrażaniu zgody na złożone prośby o pobyt poza domem zakonnym, ustalenie czasu trwania nieobecności. Wskazania zawarte w pracy uważam także za pomocne dla kapituł, które będą opracowywać normy prawa własnego. Fakt przebywania osoby zakonnej poza jej własnym domem zależy więc od dwóch aspektów – czy jest to nieobecność dłuższa czy krótsza, legalna czy bezprawna. Dłuższa bezprawna nieobecność w domu zakonnym zobowiązuje przełożonych do poszukiwania zakonnika, a jeśli to nie przyniesie rezultatu, należy rozpocząć działania zmierzające do wydalenia fakultatywnego zakonnika z instytutu.

Struktura pracy jest logiczna i spójna. Autorka w sposób wyczerpujący przedstawia i omawia dotyczące tematu aspekty związane z domem zakonnym. Jednakże wątpliwości budzi m.in. opis sytuacji egzystencjalnych, kiedy zakonnicy mieszkają sami: „Osoby zakonne mieszkają w miejscach wykonywania swojego apostołatu, jak np.: w szpitalach lub domach biskupich, a nie w erygowanych domach zakonnych. Na terytorium misyjnym

niezadko spotyka się zakonników żyjących samotnie” (s. 66). Otóż, Kościół nie pozwala na samotne życie zakonników. Przez wprowadzenie do Kodeksu instytucji ustanowienia domu zakonnego nie została zmieniona dyscyplina dotycząca wspólnoty zakonnej. Dom prawnie ustanowiony nie może być alternatywą dla życia w domu erygowanym. Dom własny może być domem erygowanym lub ustanowionym. Ponadto, na s. 84 przedstawiony został komentarz do kan. 102 § 1, który reguluje kwestię zamieszkania zakonników, oraz opinia niektórych kanonistów, utrzymujących, że zakonnik może mieć więcej niż jedno miejsce stałego zamieszkania. Czy zakonnik może mieć więcej niż jedno stałe zamieszkanie? Czy może mieć równocześnie dwa domy własne, dwóch przełożonych domowych? Kontekst prawa zakonnego nie dopuszcza takich rozwiązań.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że monografia M. Bilskiej jest bardzo wartościowym, oryginalnym opracowaniem naukowym. Autorka wykazuje w niej znajomość regulacji prawnych i opracowań naukowych zawierających różne opinie. Sama także potrafi zająć krytyczne, dojrzałe naukowo stanowisko.

*Ambroży Skorupa SDS
Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL*